

COVID-19 en die (swak) gesondheid van geletterdheidsonderrig in Suid-Afrika

Peter Rule*

Geletterdheid is een van die hoekstene van die moderne wêreld. Vir die grootste deel van die opgetekende geskiedenis was dit die behoud van 'n klein elite groepie priesters, administrateurs en adellikes. Die afgelope 200 jaar het dit die voorreg van die massas en volkere geword om na 'n 100%-geletterdheidskoers te strewe, hoewel UNESCO [skat dat 773 miljoen volwassenes](#) wêreldwyd steeds nie oor basiese geletterdheidsvaardighede beskik nie. Hoewel Suid-Afrika se amptelike geletterdheidskoers 95% is, dui skoolkinders se prestasie in vergelyking met internasionale toetse daarop dat dit as 'n funksionele vermoë [baie laer](#) is.

Geletterdheid is vir beide individue en die samelewing veral gedurende 'n pandemie belangrik. Die tema van vanjaar se [Internasionale Geletterdheidsdag](#) op 8 September is "*Literacy teaching and learning in the COVID-19 crisis and beyond*".

In ons vinnig-veranderende wêreld is die betekenis van "geletterdheid" ook besig om te verander. Geletterdheid het altyd eenvoudig die vermoë om 'n eenvoudige sin te kan lees en skryf beteken. Dit het egter ontwikkel en beteken nou die gebruik van geletterdheid om doeltreffend in die daaglikse lewe te kan funksioneer – om 'n kitsbank te gebruik, om vorms in te vul, die lees en skryf van letters, lees en voordrag uit gewyde boeke. Dit was gekoppel daaraan om te leer lees, skryf en tel in 'n skool of volwasse klaskamer. Paulo Freire het ons begrip van geletterdheid verander as 'n politieke aksie en 'n manier om verdrukking te oorkom: "[lees die woord ten einde die wêreld te lees](#)".

Nou word geletterdheid op veelvuldige maniere verstaan: "geletterdhede" eerder as 'n enkele, gelykvormige "geletterdheid" wat neutraal en universeel is. Hierdie geletterdhede word as sosiale praktyke in bepaalde kontekste verstaan en nie net as opvoeding nie: die werksplek, hospitaal, pendel met taxi, stembus of WhatsApp-groep. Nuwe geletterdhede kan oornag ontstaan, byvoorbeeld Zoom-geletterdheid, COVID-geletterdheid en al die geletterdhede wat met sosiale media verband hou.

Die verwerping van geletterdhede het ook geslagtelik verhoë geword. Navorsing dui daarop dat wanneer moeders geletterd is, dit [positiewe nuwevoordele](#) vir hul kinders se opvoeding en gesondheid het. Aan die ander kant leer millenniërs en Generasie Z's in 'n ommekeer van die tradisionele rigting van geletterdheidsoordrag nou hul ouers en grootouers hoe om die nuutste toepassings af te laai, hul videogesig te vind en hoe om op te hou om geluidloos woorde met hul mond op Zoom te vorm.

Hierdie verskillende geletterdhede is intrinsiek verwant. Namate nuus, inligting, leer en sosiale interaksie na digitale platforms verskuif, het digitale geletterdheid al hoe meer noodsaaklik geword – dit vorm die grondslag vir die verwerping van baie ander geletterdhede. As weerspieëling van hierdie neiging, word [nuwe vakke soos Robotika en Kodering](#) by die Suid-Afrikaanse skoolkurrikulum ingesluit.

COVID-19 hou bepaalde uitdagings vir geletterdheid in. 'n Jaar gelede het ons die term "*going viral*" vir *gifs* en *memes* en video-uittreksels op sosiale media gebruik. Die hewige COVID-19-pandemie toon die oorsprong van hierdie metafoer namate dit weer die oorgang van 'n stylfiguur na 'n biologiese bedreiging maak. Dit toon ook hoe verskillende geletterdhede (epidemiologies, digitaal) aan mekaar ontleen.

COVID-geletterdheid het 'n kwessie van lewe en dood geword. Waar, wanneer en hoe om die tekens te lees om jouself en ander te beskerm, is vir almal belangrik. Die boodskappe is eenvoudig: was jou

hande gereeld, dra 'n masker in die openbaar, ontsmet oppervlaktes, pas sosiale afstandshekking toe, vermy skares. Dit is ongelooflik hoe vinnig hierdie mantra deel van ons kollektiewe geletterdheid geword het en hoe geweldig dit ons gedrag en interaksie beïnvloed, en ons het die doeltreffendheid daarvan gesien om die infeksiekoers te verminder.

In lande waar boodskappe teenstrydig was of gepolitiseer is – byvoorbeeld macho presidente in die VSA en Brasilië wat weier om maskers te dra – het dit katastrofiese gevolge gehad. 'n Soortgelyke debakel dreig om die doeltreffende bekendstelling van 'n entstof in die wiede te ry wanneer teenstanders van vaksines begin mobiliseer. COVID-geletterdheid gaan duidelik nie net oor boodskappe nie, maar ook oor rolmodelle. Mense verwerf geletterdhede deur van ander te leer, veral van gesagsfigure soos ouers, onderwysers, gesondheidspraktisyne en ouer portuurgroepe, asook presidente.

COVID-geletterdheid is nie net 'n kwessie van kennis nie, maar ook 'n uiters belangrike kwessie van konteks en sosiale geregtigheid. Vir mense wat in die plakkerskampe in Khayelitsha, die *favelas* in Rio of die krotbuurtes in Delhi woon, is sosiale afstandshekking en doeltreffende ontsmetting dikwels onmoontlik. COVID-19 het blootgelê hoe maatskaplike ongelykhede risiko beklemtoon en dit is moontlik een van die redes waarom Suid-Afrika – wat slegs 25ste op die [wêreldbevolkingslys](#) is, die [vyfde hoogste aantal aangetekende COVID-19-gevalle](#) ten tye van die skryf van hierdie artikel gehad het.

Daar heers 'n opvallende stilte rondom die uitwerking van COVID-19 op volwasse onderrig in Suid-Afrika. Terwyl die sluiting en opening van skole en universiteite prominensie in die media geniet, word niks oor volwasse onderwysentrums gesê wat vir honderdeduisende volwassenes (meestal jongmense wat die slagoffers van die wanfunksionerende skoolstelsel is) voorsiening maak nie. Hierdie leerders probeer om hul opvoeding in openbare en private volwasse onderwysentrums te verbeter (dikwels onder moeilike omstandighede). Die meeste volwasse sentrums het 'n gebrek aan hulpbronne en het nie die vermoë om klasse aanlyn aan te bied nie. Hoewel nuwe kurrikulums soos die Nasionale Senior Sertifikaat vir Volwassenes jare gelede ontwikkel en aangekondig is, is dit nog nie in werking stel nie, wat die diep kloof tussen beleidsgesprekke en die werklikheid toon. [John Aitchison en Sandra Land](#) beskryf die Suid-Afrikaanse volwasse onderwysstelsel as “veilig, maar nie gekoppel” aan politieke wil en doeltreffende inwerkingstelling nie. Hierdie agterstelling hou ernstige gevolge vir die ontwikkeling van geletterdheid van beide ouers en hul kinders, asook van 'n geletterde Suid-Afrika in.

Terwyl ons Internasionale Geletterdheidsdag vier, is ons maar al te bewus van die veranderende vorme van geletterdheid in die 21ste eeu terwyl ons die Vierde Industriële Revolusie binnegaan. Maar geletterdheid is nie net 'n tegniese of pedagogiese kwessie nie. Dit is ook 'n kwessie van sosiale geregtigheid en gelykheid. 'n Regverdigte samelewing put uit die geletterdhede van sy mense om te ontwikkel. Maar dit moet ook die omstandighede, insluitende 'n volwasse onderwysstelsel met voldoende hulpbronne skep, wat mense in staat sal stel om hul geletterdhede te ontwikkel.

***Prof Peter Rule is 'n medeprofessor by die Sentrum vir Hoër en Volwasse Onderwys (SHVO) aan die Universiteit Stellenbosch.**